

DE BETEKENIS VAN ZGN. AANGEKLEDE SALDOBILJETTEN VOOR DE ACCOUNTANTSCONTROLE

door J. M. Vecht

1 Inleiding

Sinds jaar en dag worden per de jaarultimo, op instigatie van hun accountants, door vele ondernemingen namens en ten behoeve van de accountantscontrole aan de banken gedetailleerde opgaven gevraagd van de per die jaarultimo bestaande financiële en juridische verhouding tussen de onderhavige onderneming en de betreffende bank, in de wandeling „aangeklede saldobiljetten” geheten. Met name wordt aan de banken gevraagd, opgave te verstrekken van b.v.:

- de saldi per de jaarultimo van alle bij de bank aangehouden rekeningen met de betreffende onderneming (eventueel met inbegrip van de bij de filialen van die bank ten behoeve van de onderneming aangehouden rekeningen);
- de namen en de functies van degenen die gerechtigd zijn om over de tegoeden op de bij de bank aangehouden rekeningen te beschikken;
- de effecten en andere waarden door de bank ten behoeve van de onderneming in open bewaring genomen;
- de garanties door de bank ten behoeve van de onderneming afgegeven;
- de borgtochten door de bank ten behoeve van de onderneming gesteld;
- de kwitanties per de jaarultimo bij de bank aanwezig ter incasso;
- de per de jaarultimo nog lopende termijnkontrakten in vreemde valuta;
- de bij de bank ten behoeve van de onderneming geopende accreditieven;
- alle overige rechten en verplichtingen, welke over en weer tussen bank en onderneming bestaan.

Het is gebruikelijk, dat de opgave door de banken aan de onderneming wordt verstrekt met separate verzending van een kopie daarvan rechtstreeks aan de in de aanvraag genoemde accountants.

Aan het controlemiddel van de bankverklaringen is aandacht besteed door de Commissie van advies inzake Controlevraagstukken (C.C.V.) van het N.I.v.R.A. Blijkens het verslag van de werkzaamheden van deze commissie (jaarverslag N.I.v.R.A. 1969/1970, blz. 51 t/m 53) is de C.C.V. tot de conclusie gekomen: „dat dergelijke verklaringen een nuttig controlemiddel kunnen vormen, waarvan het gebruik - en een in overleg met de Nederlandse Bankiersvereniging vast te stellen uniforme inhoud - mogelijk dient te worden bevorderd”.

Op welke gronden door de C.C.V. deze conclusie is getrokken, wordt verder niet onthuld. Dit artikel zal trachten een poging te doen de ratio en de functie van de aangeklede saldobiljetten te onderzoeken, teneinde vast te stellen of dit controlemiddel inderdaad zo nuttig kan worden geacht, dat het gebruik dient te worden bevorderd.

2 Ratio en functie van de aangeklede saldobiljetten

De vraag die aan de orde wordt gesteld, is die naar de oorzaak van het feit dat de figuur van de zgn. aangeklede saldobiljetten langzamerhand als een

nuttig controlemiddel wordt beschouwd. Naar onze mening wordt dit controlemiddel vooral daarom zoveel gebruikt, omdat het de accountant een hoeveelheid extern vervaardigde en authentieke informatie met betrekking tot zekere financiële en juridische aangelegenheden van een onderneming verschaft, welke informatie zonder gebruikmaking van genoemd controlemiddel niet of nauwelijks te verkrijgen is. Bij de behandeling van de doelmatigheid van dit controlemiddel zal overigens onderscheid moeten worden gemaakt tussen de accountantscontrole ten behoeve van het afgeven van een verklaring bij de jaarrekening en accountantswerkzaamheden in verband met de zgn. investigations. Deze laatste zullen we hier verder buiten beschouwing laten.

Voor wat het eerste betreft, de controle ten behoeve van het certificaat bij de jaarrekening, moet worden opgemerkt dat de accountant weliswaar op grond van dagafschriften van een bankinstelling per de jaarultimo en op grond van de fondsenstaten voor wat het effectenbezit van zijn cliënt betreft, over een betrouwbare aanwijzing beschikt omtrent het bestaan van banksaldi en effecten per balansdatum. De genoemde bescheiden, dagafschrift en fondsenstaat, zijn echter alleen van betekenis, omdat hierbij op grond van externe bescheiden het bestaan van een overigens de accountant bekende verhouding wordt vastgesteld. Zouden echter bij de bank op naam van de onderneming aparte rekeningen - met aparte dagafschriften - worden bijgehouden of effecten in open bewaring onder een bijzonder hoofd of op een speciale rekening worden bewaard, welke rekeningen en/of bewaargeving in de administratie van de onderneming niet zijn verantwoord, dan geven genoemde externe bescheiden hierover uiteraard geen uitsluitsel.

Van meer belang nog schijnt het aangeklede saldobiljet te zijn met betrekking tot vaststelling van die financiële en juridische verhoudingen tussen bank en cliënt, welke - hoe onjuist dit op zichzelf ook is - in het algemeen slechts bij hoge uitzondering in de administratie van de onderneming plegen te worden verantwoord. Wij denken hier met name aan door de bank ten behoeve van de onderneming gestelde garanties, verstrekte borgtochten e.d. Juist de in het algemeen vrij onvolledige verantwoording van dergelijke verhoudingen in de ondernemingsadministratie geeft de accountant aanleiding, door middel van het aangeklede saldobiljet alsnog informatie over het al of niet bestaan van genoemde verhoudingen te verkrijgen.

Naast informatiebron ten behoeve van het vaststellen van *de volledigheid* van de in de administratie van een onderneming geregistreerde verhoudingen tussen onderneming en bank vervult bovendien het aangeklede saldobiljet de functie van middel tot vaststelling van *de juistheid* van de in de ondernemingsadministratie wèl verantwoorde gegevens.

Hierbij denkt men aan de vastlegging van aan de bank ter incasso gezonden kwitanties, het aantekenen van termijn-aan- en -verkopen in vreemde valuta, enz. Ditzelfde geldt overigens ook voor de namen van degenen die gerechtigd zijn over de bankrekeningen te beschikken. Wie de praktijk kent, weet dat juist in dergelijke gegevens vaak onjuistheden voorkomen.

Samenvattend kunnen wij vaststellen dat het aangeklede saldobiljet als functie heeft:

- het geven van informatie aan de accountant inzake de *volledigheid* van de bij de onderneming geadministreerde gegevens;
 - het geven van informatie aan de accountant inzake de *juistheid* van de bij de onderneming geadministreerde gegevens;
- en wel in beide gevallen gegevens met betrekking tot de juridische en financiële verhouding tussen een onderneming en één of meerdere bankrelaties.

3 Evaluatie van het aangeklede saldobiljet

Naar uit de vorige paragraaf is gebleken, heeft het aangeklede saldobiljet een functie in de accountantscontrole. De vraag moet echter aan de orde worden gesteld, of deze functie van reële betekenis moet worden geacht, of dat het genoemde controlemiddel eventueel gemist kan worden.

Opgemerkt mag namelijk worden, dat het toenemende gebruik van dit controlemiddel voor de algemene banken een steeds groter tijdsbeslag voor werkzaamheden, besteed aan het opzoeken van de gevraagde gegevens, betekent. Tot dusverre zijn daarvoor door de banken aan de cliënten geen kosten in rekening gebracht. Of deze situatie zal worden bestendigd, valt momenteel nog niet vast te stellen. Wel mag worden verwacht dat, gegeven de kostenstijgingen, waaronder met name het arbeidsintensieve bankwezen in toenevende mate heeft te lijden, het niet onmogelijk is dat binnen afzienbare tijd deze diensten door de banken niet meer om niet zullen worden verricht.

Veel belangrijker is het vast te stellen of nu inderdaad de accountant dit middel bij zijn controle zal moeten blijven gebruiken. Zoals reeds eerder gezegd, is het een middel dat enerzijds uitsluitel over de volledigheid en anderzijds over de juistheid van bepaalde administratieve verwerkingen zou kunnen geven. Daar, waar een onderneming een adequate administratieve organisatie bezit en de interne controle doelmatig functioneert, staan de accountant ook andere middelen ter beschikking om zich van de *juistheid* van de in de administratie verantwoorde gegevens te overtuigen. Indien en voor zover er gebreken in de administratieve organisatie resp. in de interne controle bestaan, zal het echter niet primair de juistheid van de verantwoording van de juridische en financiële verhouding met de bank zijn, welke dermate de aandacht van de accountant behoeft, dat van aangeklede saldobiljetten gebruik moet worden gemaakt.

Hetzelfde geldt voor de *volledigheid* van de verantwoording van de financiële verhouding tussen bank en cliënt. Naarmate de organisatie zwakker wordt, neemt de mogelijkheid dat deze verhouding niet volledig wordt geadministreerd, al of niet opzettelijk, toe. Vooral daar, waar de hoogste leiding ongemerkt zou kunnen ingrijpen in de organisatie, behoeft het niet denkbeeldig te zijn, dat er tussen de bank en deze hoogste leiding relaties ontstaan van juridische of financiële aard, welke met opzet buiten de normale financiële verantwoording worden en kunnen worden gehouden.

Men kan zich echter ook hier afvragen of deze, op zichzelf zwaarwegend te achten, omstandigheden nu het verzenden van aangeklede saldobiljetten nodig zullen maken. Het is namelijk in de accountantscontrole geen gebruik

om de volledigheid van een verantwoording vast te stellen, althans niet voor wat betreft de reguliere controle van de jaarrekening, door gebruikmaking van daartoe *speciaal aangevraagde gegevens van derden*. Vanzelfsprekend zal bij een investigation een ander standpunt kunnen worden ingenomen; deze onderzoeken met een bijzonder doel zullen wij hier echter buiten beschouwing laten.

Er zijn nog vele andere controlemiddelen te bedenken, welke de accountant zekerheid zouden kunnen verschaffen over de volledigheid en de juistheid van een verantwoording, indien de accountant bereid is daarvoor min of meer rechtstreekse relaties te leggen tussen b.v. de cliënten van de onderneming of de bankrelaties en de accountant. Men denke hier aan opgaven die de accountant zou kunnen vragen aan leveranciers over het saldo van hun vordering op de onderneming voor door hen geleverde goederen, aan geldschietters, die kunnen informeren inzake de door hen in het afgelopen jaar van de onderneming ontvangen aflossingen, enz. Naar onze mening moeten onder normale omstandigheden echter bezwaren tegen een dergelijke handelwijze worden aangetekend en wel:

- 1 Er bestaat nu eenmaal geen controlemiddel om „de” volledigheid van de relaties van een onderneming vast te stellen. Immers, de accountant moge zich tot banken, leveranciers, geldschietters e.d. wenden, de mogelijkheid blijft altijd nog open, dat er personen of ondernemingen zijn, die in relatie staan met de cliënt van de accountant, zonder dat het bestaan van deze personen aan de accountant bekend behoeft te zijn. Concreter gezegd: De relatie tussen een onderneming en instelling „A” moge bekend zijn, er bestaat ook nog de mogelijkheid van een relatie tussen de onderneming en instelling „B”, „C”, enz., welke niet bekend is, omdat dit geen instellingen zijn, waarmee de betreffende onderneming normaliter zaken pleegt te doen.
- 2 Indien de accountant al middelen wenst te gebruiken om vast te stellen of er door de leiding van een onderneming bij het doorbreken van de organisatie fraude is gepleegd, moet het aangeklede saldobiljet als slechts één van de mogelijke middelen daartoe worden beschouwd. Andere middelen zouden kunnen zijn: persoonlijke en schriftelijke contacten van de accountant met alle bekende relaties (leveranciers, afnemers, geldschietters enz.) van de onderneming. Voor zover ons bekend, worden deze middelen in „normale gevallen” evenmin gebruikt. De niet-bekende relaties treft de accountant er bovendien niet mee (zie 1).
- 3 De accountant kan, naar algemene opvatting, niet verantwoordelijk worden gesteld voor feiten, welke van betekenis zijn voor het door de jaarrekening gegeven beeld van de financiële positie en de resultaten van een onderneming, welke echter niet uit de financiële verantwoording blijken en waarvan de accountant bij een op zichzelf verantwoorde accountantscontrole geen kennis behoeft te dragen (zgn. axiomatisch voorbehoud). Daarbij moge worden opgemerkt, dat, indien de omstandigheden er geen aanleiding toe geven - m.a.w. indien geen objectieve aanwijzingen bestaan, dat door de hoogste leiding relaties zijn gelegd met derden, welke ten onrechte niet in de administratie zijn verantwoord - het ook niet

gerechtvaardigd is dergelijke relaties te veronderstellen en te behandelen, alsof deze plaatsvinden.

Op grond van bovenvermelde overwegingen menen wij, dat het controle-middel van de aangeklede saldobiljetten weliswaar op zichzelf, zij het overigens in beperkte mate, nuttig kan worden geacht voor het beoogde doel, maar dat er geen aanleiding is om normaliter van dit middel gebruik te maken. Het moge zijn, dat het gemak waarmee tot dusverre de accountants de gevraagde gegevens van de banken hebben verkregen, aanwending van dit controlemiddel heeft gestimuleerd; naar onze mening lijkt het gebruik, dat daarvan wordt gemaakt, overtrokken en niet altijd zo verdedigbaar, als in de praktijk wel wordt aangenomen.